

NECROLÒGIQUES

ANDREU MUNTANER I DARDER (1926-2023): UNA MEMÒRIA D'UN ERUDIT I SAVI AUTODIDACTE

Josep Sacarès Mulet

Entre el record i l'enyorança¹

Pols i rovell pel temps passat... i llegat patrimonial per a la posterioritat. Escriure uns apunts de necrologia d'un amic traspassat, encara que molt major, és difícil i dur. Remoure l'arxiu de la memòria de fa més de seixanta anys és una experiència emocionalment dolorosa, no sols per a la ment i el cor, sinó, també, perquè la majoria dels actors de les vivències contades han travessat el llindar i només queda el record i l'enyor d'un temps passat. Sabem que els records personals envers una altra persona són fragmentaris i involuntàriament selectius. N'Andreu era un dels pocs que quedaven. Memòria viva, com solem dir. Les lletres presents intenten apropar i donar a conèixer la figura i l'obra d'Andreu Muntaner i Darder i el seu entorn. Una visió, la meua, principalment memorística, però també auxiliada amb el suport de les fonts bibliogràfiques, i centrada entre els anys 1960 i 1980, dècades en què la nostra relació fou més estreta. Certament, el meu testimoni és limitat i incomplet, però es pot ampliar rastrejant i consultant el seu currículum.

En primer lloc, diré uns mots sobre el seu caràcter i tarannà. De vocació intensa i apassionada, molt aviat s'interessà per nombroses disciplines: excel·lí en els camps de la geologia, l'arqueologia, la fotografia i els aparells vinculats amb aquesta, dels quals fou un col·leccionista nat. Tot girava entorn de les seves dèries. De naturalesa sociable, era un gran comunicador. Obert i receptiu, era d'aquells que sabia escoltar bé. No era gens taxatiu, i deixava finestres obertes a les opinions dels altres. Les seves converses eren prou raonades amb bons arguments, ben fonamentats per la informació de la qual disposava, i amb el suport de l'experiència. D'una inquietud forassenyada, abraçava molts de temes, fet que li provocava una certa dispersió, però, alhora, no era gens superficial. Com ell solia dir, era mandrós a l'hora d'escriure. Per contra, disposava d'una envejable rapidesa mental amb la cognició dels temes. Un bon ull clínic li permetia diagnosticar els entramats geològics de manera clara i rotunda. Sempre a punt per ajudar i encaminar els nous afeccionats i principiants, disposa-

¹ El títol és manllevat de SALVÀ I RIPOLL, M. A.: *Entre el record i l'enyorança: proses i memòries*, Palma, 1955.

va d'una abundant informació bibliogràfica i humana del seu entorn, que sabia amanir amb un gran arsenal d'anècdotes. De fet, estava al corrent de tot: del passat i del present més actual. Aquests eren els trets més rellevants de la seva personalitat. També hem d'afegir que la seva figura era inconfusible, amb els seus bigotis i la pipa als llavis, i, més tard, la llarga barba de savi i profeta.

La llar on desenvolupava la vida de matrimoni amb na Magdalena —esposa exemplar i catalana de pro—, juntament amb els seus cinc fills, denotava la personalitat dels inquilins. Record el seu despatx, al pis espaiós de Son Armadans: era una sala ampla i llarga; crec que era el menjador rehabilitat en *sancta sanctorum*, replet de fòssils, llibres, mapes, calaixets, lupes, etc., tot arrebossat damunt un enrajolat intransitable. La finca de ses Ollerries, una casa i trinxa llarga de conradís en aquest llogaret, de bona panoràmica, era usada els caps de setmana i les vacances. Els espais grans, com el menjador, eren un verdader museu replet de fòssils i altres peces. Els graons de l'escala interior estaven plens de molons de mà i rotatius que servien de barana. En el despatx del pis de l'avinguda de l'Argentina —el record més reduït—, els passadissos eren una prolongació del seu gabinet, i hi començaven a predominar els aparells relacionats amb la fotografia, l'altra gran passió de l'erudit Andreu.

Gesa va ser l'empresa en la qual Andreu va desenvolupar tota la seva vida laboral. Primer estigué a l'oficina del Born, on ocupava un despatx annex al de l'enginyer en cap. Gràcies al seu rang, disposava d'una certa llibertat de moviment, d'entrada i sortida, i la seva tasca principal estava relacionada amb l'enllumenat, les aigües subterrànies, el marcatge de pous i el seguiment de les perforadores, a més de la interpretació dels denominats *testimonis* (columnes rocoses extretes), dels quals havia de fer-ne el diagnòstic geològic i cronològic i sospesar-hi la probabilitat de venes d'aigua. Les seves eines de camp eren els mapes, la fotografia aèria, el martell, la brúixola i la inseparable vergueta d'ullastre del saurí, a banda dels coneixements geològics de la zona.

N'Andreu es desplaçava molt sovint en avió a Menorca i Eivissa, on dirigia els sondejos. Li encantava volar: ser aviador era un dels seus somnis. Aprofitava els desplaçaments per fer fotografies des de la cabina de l'avió; moltes d'aquestes imatges —com la falla de Santa Eugènia o la visió frontal sud-nord del massís de Randa, entre d'altres— serviren a geòlegs i geògrafs pel seu contingut didàctic. Les visites a les dues illes germanes li donaren l'oportunitat (cercada) de conèixer i contactar amb professionals i aficionats que compartien les mateixes activitats i inclinacions que ell, i establir-hi vincles.

Finalment, en la darrera etapa professional, a l'edifici Gesa del Molinar, n'Andreu va exercir la funció de bibliotecari. Tota la seva vida laboral fou fidel a la mateixa empresa.

Andreu i la geologia: la creació de la Societat d'Història Natural de les Balears

Andreu Muntaner va aprendre geologia a Tarragona amb el seu oncle Bartomeu Darder Pericàs, del qual fou un alumne avantatjat. L'altra gran passió d'Andreu fou l'arqueologia, i a devuit anys es va fer soci de la Societat Arqueològica Lul·liana. Decantat per la geologia, l'any 1954 Andreu Muntaner i Darder fou un dels fundadors principals de la Societat d'Història Natural de les Balears, de la qual fou president d'honor. La Societat d'Història Natural de les Balears (SHNB) és una entitat d'interès cultural centrada en les ciències de la naturalesa. Actualment, té més de tres-cents socis, i el seu butlletí, del qual s'han publicat seixanta-cinc volums, conté articles relacionats amb la història natural de les illes Balears. Examinant els primers lustres de la revista periòdica, hi trobam la figura clau d'Andreu, en aquells temps un

jovenet d'uns vint-i-un anys, però ja molt compromès en la constitució de la Societat. A més de ser-ne un dels fundadors, hi assolí càrrecs i funcions de gestió i direcció.

Els orígens de la SHNB es remunten al desembre de l'any 1947, quan un grup d'amants i entusiastes de les ciències naturals promogueren unes excursions pels termes de Palma i Sóller. Arran d'aquelles sortides, i gràcies a les troballes i recol·leccions de plantes, insectes i fòssils, sorgí la idea —covada per alguns i manifestada després— d'engregar i fundar una associació que promogués i canalitzàs les seves aficions per la geologia, la botànica i la zoologia. En el camp de l'arqueologia ja existia la prestigiosa i antiga Societat Arqueològica Lul·liana, de la qual quasi tots eren socis o lectors. S'ha d'assenyalar i remarcar que, des d'un primer moment, els prohoms fundadors de la SHNB tenien clar que el model i paradigma a seguir era el de la ja molt consolidada Societat Arqueològica Lul·liana.

Les idees no quedaren en simples suggeriments o desitjos, i, al cap d'un mes de les excursions esmentades, el gener de 1948, es convocà una primera reunió en el saló d'actes de l'Il·lustre Col·legi de Farmacèutics de les Balears, en el carrer de l'Arc de la Mercè. Hi assistiren vint-i-cinc persones. Després de vacil·lacions i titubejos, el farmacèutic Joan Gamundí fou el més decidit i proposà que es constituïssin en Junta de Govern, sense dilacions. Sugerí que el doctor en ciències i lul·lista eminent Miquel Massutí Alzamora fos el president, amb poders per elegir la direcció. El senyor Massutí, agraït per la confiança, indicà, com a primera acció, que el millor seria constituir-se en Sección Baleàrica de la Real Sociedad Española de Historia Natural de Madrid. Després del debat, s'aprovà i es va nomenar la Junta Directiva. La Societat d'Història Natural ja estava encarrilada. És de justícia esmentar els primers fundadors: Miquel Massutí Alzamora (ciències), Joan Gamundí Ballester (farmàcia), Guillem Colom Casanovas (geologia), Andreu Muntaner i Darder (geologia), Joan Cuerda Barceló (geologia), Joan Bauzà Rullan (geologia), Josep Rosselló Ordinas (geologia), Juan Cañiguer Cid (geologia), Teresa Valls Ramírez (ciències), Llorenç Garcias Sard (botànica), Arturo Compte Sard (entomologia), Andreu Crespí Salvà (foraminífers), Miquel Oliver Massutí (oceanografia) i Pere Palou Ferrer (botànica).

Tres anys més tard, traspasat el president Massutí, ocupà el seu lloc Guillem Colom Casanovas. El 28 de febrer de 1951, seguint la proposta del president Massutí, s'imprimeix el primer número del *Boletín de la Real Sociedad Española De Historia Natural (Sección de Baleares)*. He de posar en relleu la rúbrica de la primera pàgina, que agraeix la tasca executada per Andreu Muntaner en la creació de la Societat: *El agradecimiento de las diligentes gestiones del señor Andrés Muntaner en todo lo que condujo a la formación y proceso de la Sociedad*.

Van passar tres anys de silenci aparent fins que les diferents tasques afloraren per posar els fonaments de la novella Societat d'Història Natural de les Balears. El Col·legi de Farmacèutics donà aixopluc a l'embrió societari en plena evolució. Les reunions tenien lloc cada primer dijous de cada mes, a les set i mitja. Hi havia trenta minuts de conferència al començament i, tot seguit, els debats propis de l'ordre del dia. S'hi tracen els objectius més importants: la formació d'una biblioteca temàtica, la creació d'un museu i l'edició d'un butlletí amb treballs d'investigació i articles afins a la Societat. També s'edità una llista de seixanta-un socis. La transversalitat professional en fou la característica més notòria, amb un ventall extens de professions: farmacèutics, enginyers, docents, periodistes, aficionats, ordes religiosos, particulars i entitats públiques. L'octubre de 1952 començà una nova etapa. Com que no es compliren els requisits de la Real Sociedad de Historia Natural de Madrid, la secció de les

Balears passà a ser autònoma: a partir d'ara, el nou butlletí es va publicar com a *Sociedad de Historia Natural de Baleares, bajo los auspicios del benemérito Colegio de Farmacéuticos*. Han passat els anys, s'han assumit molts d'objectius i reptes, i la consolidació de la societat és un fet assolit. Crear és relativament fàcil, però mantenir al llarg del temps és quelcom més complicat i difícil.

Per no allargar-me, sols deixaré constància dels esdeveniments relacionats amb n'Andreu, que va ser nomenat director del museu. En aquest temps, la Societat d'Història Natural de les Balears es va traslladar a l'edifici de l'Estudi General Lul·lià, al carrer de Sant Roc, número 8: una sala gran per a actes i reunions i una cambra per a la biblioteca varen ser els espais adjudicats a la SHNB.

L'any 1957 tingué lloc un esdeveniment important: la celebració del V Congreso Internacional para el Estudio del Cuaternario en España. Hi assistiren més de dos-cents congressistes espanyols i estrangers procedents de cinquanta països. En el marc d'aquest congrés es varen dur a terme tot un seguit d'activitats. Els congressistes, guiats pel doctor Solé Sabarís i Hernández Pacheco, visitaren Mallorca, i Guillem Colom, Andreu Muntaner i Joan Cuerda publicaren una guia en francès, titulada *Livret guide de l'excursion Llevant de Majorque*. També es va dur a terme una visita multitudinària, guiada per Andreu Muntaner i Joan Cuerda, als jaciments del Molinar (Camp de Tir). Es procedí, igualment, al muntatge d'una exposició monogràfica del quaternari a l'Estudi General Lul·lià, conformada pels fons de les col·leccions particulars d'Andreu Muntaner i Joan Cuerda; la geologia general de l'illa va ser tasca de Guillem Colom. La geologia del quaternari de Mallorca va ser inclosa en el mapa de la Mediterrània. Varen ser dies d'honor i glòria per a Andreu Muntaner i Joan Cuerda; el prestigi i la reputació dels seus treballs d'investigació eren evidents, i varen ser plenament acceptats.²

Una altra contribució important de Muntaner va ser al simpòsium de juliol de 1965 a Deià sobre el *Myotragus Balearicus* Bate, organitzat pels arqueòlegs William H. Waldren i William Graves i presidit pel paleontòleg Miquel Crusafont. El polifacètic Andreu Muntaner hi col·laborà amb una interessant ponència sobre l'enigmàtic animal, titulada "Distribución en Baleares del *Myotragus balearicus*"; ja havia tractat aquest tema en un article titulat "Hallazgo de un esqueleto de *Myotragus balearicus* en una duna cuaternaria de Capdepera", que publicà al *Bolletí de la Societat d'Història Natural de les Balears* el 1956. En tot cas, cal tenir present el model paradigmàtic de col·laboració entre arqueòlegs i geòlegs. Sens dubte, n'Andreu navegava prou bé en el nexa comú i fronterer entre les dues disciplines, especialment amb el nostre amic comú Guillem Rosselló Bordoy.

Andreu i el col·leccionisme: aparells fotogràfics, fotografies i postals antigues

L'esperit curiós vers el passat no s'aturà en la geologia: seguint les passes de l'altre oncle, Toni Porcell, molt aviat sentí passió per la fotografia. Andreu recordava que, quan tenia uns catorze anys, li deixaren les primeres càmeres fotogràfiques per anar d'excursió. En la primera meitat del segle XX, Toni Porcell va recórrer l'illa en bicicleta amb un grup d'amics i va fer nombroses fotografies. Aquestes fotografies, així com nombroses màquines de retratar, varen ser el llegat de l'oncle i el nucli de la col·lecció primigènia de n'Andreu, que, a poc a poc, la va engrandir de forma inaudita, sobretot a partir de la jubilació.

² En referència al cicle del quaternari i, més concretament, sobre la geomorfologia litoral, he de citar forçosament un clàssic en la matèria, resultat de la tesi de l'autor: ROSSELLÓ VERGER, V. M.: *Mallorca. El Sur y Sureste*, Palma, 1964.

L'arxiu de la col·lecció d'Andreu Muntaner és un referent fonamental per conèixer l'evolució de Mallorca des de 1856 fins als anys seixanta del segle XX. El col·leccionista Andreu Muntaner va reunir més de cinquanta mil postals, que acompanya d'informació i coneixements personals, i realitzà un procés de memòria gràfica de la ciutat i del paisatge illenc. A més, l'amic Andreu no només es va dedicar a compilar, sinó que va anar més enllà i ordenà i classificà tot el material de manera sistemàtica, amb rigor, i després elaborà deduccions i conclusions, una veritable tasca d'investigació. A part de fotografies i postals, la col·lecció està formada per tota mena de màquines fotogràfiques i projectors d'imatge, cosa que permet veure l'evolució de les tècniques fotogràfiques d'antuvi. A Muntaner hem d'agrair la tasca laboriosa i encomiable de rescatar de la destrucció nombroses andròmines i molts d'estris relacionats amb el món de la fotografia i, així, reconstruir la seqüència de la tècnica de la imatge, lligant les diferents baules i formant un corpus patrimonial de gran valor.

Tanmateix, voldria fer un apunt sobre l'adquisició de les singulars mercaderies que anava obtenint n'Andreu i els seus peculiars proveïdors. El *baratillo*, divers en extensió i molt pintoresc —tota la mercaderia estava dipositada a terra, damunt sacs buits, res de botiguetes— era un dels llocs preferits de l'infatigable cercador i col·leccionista. Record els antiquaris instal·lats a la part vella de la ciutat, a les plantes baixes, portasses i subterranis, espais humits, foscs, i llòbrecs, en què la llum era absorbida per les andròmines acumulades, l'alegria de les troballes i el regateig del preu... En fi, la nostàlgia enyoradissa convertida en estimació per les antigalles.

Pel que fa a les publicacions sobre l'obra de Muntaner, és necessari esmentar dos treballs excel·lents i molt ben documentats que m'eximeixen de repetir la seva exhaustiva informació curricular i biogràfica: les aportacions de la necrològica publicada al *Bolletí de la Societat d'Història Natural de les Balears*³ i el documental *De fòssils i fotografies*, realitzat per La Perifèrica i dirigit per Albert Herranz i Àngel Garcia.

Ja per finalitzar, desitj que aquesta semblança memorística, de caràcter humà i cultural, d'Andreu Muntaner Darder ajudi a completar els escrits d'aquest —com diria Josep Pla— veritable *homenot*.

³ VICENS, D. et alii: "Andreu Muntaner Darder (1926-2023). Soci fundador i president d'honor de la SHNB", *Bolletí de la Societat d'Història Natural de les Balears*, 66, 2023, p. 259-267.